Elektromágneses terek gyakorlat, 5.

Távvezetékek 1-2.

Reichardt András

2007. április 18.

Elmélet

Tekintsünk egy távvezetéket, melyen $x = 0$ a távvezeték **végét** jelöli!
Távvezeték tetszőleges pontján a feszültség és áram időfüggésének kifejezése :

$$u(t) = \mathrm{Re}\left\{ U_0^+ e^{j\omega t} \left(e^{-\gamma x} + r e^{\gamma x} \right) \right\}$$

$$i(t) = \mathrm{Re}\left\{ \frac{U_0^+}{Z_0} e^{j\omega t} \left(e^{-\gamma x} - r e^{\gamma x} \right) \right\}$$

Komplex amplitudók alkalmazásával

$$u(t) = \mathrm{Re}\left\{ U(z) e^{j\omega t} \right\}; i(t) = \mathrm{Re}\left\{ I(z) e^{j\omega t} \right\}$$

Ezek helyfüggése (*z-t a távvezeték elejétől mérve !*) :

$$U(z) = U_2 \cosh(\gamma(\ell - z)) + Z_0 I_2 \sinh(\gamma(\ell - z)) \qquad (1)$$

$$I(z) = \frac{U_2}{Z_0} \sinh(\gamma(\ell - z)) + I_2 \cosh(\gamma(\ell - z)) \qquad (2)$$

Speciális esetek

Bemeneti impedancia ($z = 0$ helyen)

$$U_1 = U_2 \cosh(\gamma\ell) + Z_0 I_2 \sinh(\gamma\ell);\ I_1 = \frac{U_2}{Z_0}\sinh(\gamma\ell) + I_z \cosh(\gamma\ell)$$

$$Z_{be} = \frac{U_1}{I_1} = \frac{U_2 \cosh(\gamma\ell) + Z_0 I_2 \sinh(\gamma\ell)}{\frac{U_2}{Z_0}\sinh(\gamma\ell) + I_z \cosh(\gamma\ell)} = Z_0\ \frac{Z_2 \cosh(\gamma\ell) + Z_0 \sinh(\gamma\ell)}{Z_2 \sinh(\gamma\ell) + Z_0 \cosh(\gamma\ell)}$$

ideális távvezeték : $\gamma = j\beta$
Ezért $\sinh(\gamma\ell) = j\sin(\beta\ell); \cosh(\gamma\ell) = \cos(\beta\ell)$ Bemeneti impedancia :

$$Z_{be} = Z_0\ \frac{Z_2 + jZ_0 \tan(\beta\ell)}{Z_0 + jZ_2 \tan(\beta\ell)}$$

Feladat

Egy meghatározott paraméterekkel rendelkező ($\gamma = 1.1 \cdot 10^{-3} \cdot e^{j79.9^\circ}$ km^{-1}, $Z_0 = (818 - j\ 145.7)\Omega$) távvezeték végén lévő fogyasztót $U_2 = 90 kV$ feszültséggel kell táplálni.
A fogyasztó árama $I_2 = 400\ e^{-j30^\circ} A$. A távvezeték hossza $\ell = 20 km$.
Számítsuk ki, a távvezeték bemeneti pontjain a feszültség és az áramerősség értékét.

Megoldás

Lánc karakterisztika :

$$U_1 = U_2 \cosh(\gamma\ell) + Z_0 I_2 \sinh(\gamma\ell)$$
$$I_1 = \frac{U_2}{Z_0} \sinh(\gamma\ell) + I_2 \cosh(\gamma\ell)$$

$$\gamma\ell = 2.2\ 10^{-2} e^{j79.9^\circ}; \qquad |\gamma\ell| \text{ kicsi}$$
$$\sinh(\gamma\ell) \approx \gamma\ell = 2.2\ 10^{-2} e^{j79.9^\circ}$$
$$\cosh(\gamma\ell) \approx 1 + \frac{1}{2}(\gamma\ell)^2 = 1 + j0.837$$
$$Z_0 \sinh(\gamma\ell) \approx Z_0\gamma\ell = 18.32\ e^{j69.8^\circ}\Omega$$
$$\frac{\sinh\gamma\ell}{Z_0} \approx \frac{\gamma\ell}{Z_0} = j26.4 \cdot 10^{-4} S$$

Behelyettesítve a lánc karakterisztikába

$$U_1 = U_2 \cosh(\gamma\ell) + Z_0 I_2 \sinh(\gamma\ell) = 94 \cdot 10^3 \; e^{j3.85^\circ} V$$

$$I_1 = \frac{U_2}{Z_0} \sinh(\gamma\ell) + I_2 \cosh(\gamma\ell) = 399.5 \; e^{-j9.6^\circ} A$$

bemeneti pontokon a fázis eltolódás az áram és a feszültség között

$$\varphi_1 = 3.85^\circ - (-9.6^\circ) = 13.45^\circ$$

Feladat

Egy $Z_0 = 160\Omega$ hullámellenállású, légszigetelésű, $\ell_1 = 500m$ hosszuságú ideális távvezeték lezáró impedanciája $Z_2 = (100 + 10j)\Omega$. A bemeneti pontokon a feszültség $U_1 = 100V$. Mekkora a terhelésen a feszültség és az áram értéke, ha $f = 1MHz$.

Megoldás

A fázistényező

$$\beta = \frac{\omega}{c} = \frac{2\pi\ 10^6}{3\ 10^8} = \frac{2}{3}\pi \cdot 10^{-2} m^{-1}$$

$$\beta\ell = \frac{2}{3}\pi \cdot 10^{-2} 500 = 3\pi + \frac{\pi}{3}$$

$$\cos(\beta\ell) = -0.5; \qquad \sin(\beta\ell) = -0.866$$

Bemeneti feszültség a lánckarakterisztikából kifejezve

$$U_1 = U_2 \left(\cos(\beta\ell) + j\frac{Z_0}{Z_2}\sin(\beta\ell) \right)$$

$$U_2 = \frac{U_1}{\cos(\beta\ell) + j\frac{Z_0}{Z_2}\sin(\beta\ell)} = 66\ e^{j245.05^\circ}\,V$$

$$I_2 = \frac{U_2}{Z_2} = 0.627\ e^{j239.25^\circ}\,A$$

Feladat

Egy $Z_{10} = 100\Omega$ hullámellenállású $\ell_1 = 10m$ hosszuságú ideális, légszigetelésű távvezetékhez $Z_{20} = 160\Omega$ hullámellenállású, $\ell_2 = 0.5m$ hosszuságú ideális, légszigetelésű távvezeték csatlakozik.
Ennek végén $Z_3 = (120 + 40j)\Omega$ értékű lezáró impedancia van.
Határozzuk meg U_3 és I_3 értékét, ha $U_1 = 60V$ és $f = 50MHz$.

Megoldás

$$U_1 = \left[U_3 \cosh(\gamma\ell_2) + Z_{20} I_3 \sinh(\gamma\ell_2)\right] \cosh(\gamma\ell_1) + \\ + Z_{10}\left[I_3 \cosh(\gamma\ell_2) + \frac{U_3}{Z_{20}} \sinh(\gamma\ell_2)\right] \sinh(\gamma\ell_1)$$

ideális vezetékekről lévén szó ($\gamma = j\beta$)

$$U_1 = U_3\left[\cos(\beta\ell_2) + j\frac{Z_{20}}{Z_3}\sin(\beta\ell_2)\right]\cos(\beta\ell_1) + \\ + U_3 Z_{10}\left[\frac{1}{Z_3}\cos(\beta\ell_2) + \frac{1}{Z_{20}} j\sin(\beta\ell_2)\right] j\sin(\beta\ell_1)$$

$$U_1 = U_3\left\{\cos(\beta\ell_2)\cos(\beta\ell_1) - \frac{Z_{10}}{Z_{20}}\sin(\beta\ell_2)\sin(\beta\ell_1) + \\ + \frac{j}{Z_3}\left[Z_{20}\sin(\beta\ell_2)\cos(\beta\ell_1) + Z_{10}\cos(\beta\ell_2)\sin(\beta\ell_1)\right]\right\}$$

itt $\lambda = c/f = 6m$, $\beta = 2\pi/\lambda = \pi/3\ m^{-1}$

$$\beta\ell_1 = \frac{10}{3}\pi; \quad \beta\ell_2 = \frac{\pi}{6}$$

$$U_1 = -U_3(0.417 + 0.864j)$$

$$U_3 = \frac{-60}{0.417 + 0.864j} = 62.3\ e^{j115.65^\circ}\, V$$

$$I_3 = \frac{U_3}{Z_3} = 0.493\ e^{j97.24^\circ}\, A$$

Feladat

Egy $Z_0 = 50\Omega$ hullámellenállású koaxiális kábel hossza $\ell = 255cm$. A dielektrikum relatív permittivitása $\varepsilon_r = 2.25$.
A lezáró impedancia értéke $Z_2 = (40 + j10)\Omega$.
Mekkora a bemenő impedancia értéke $f = 500Mhz$ esetén?

Megoldás

$Z_0 = 50\Omega$, $\ell = 255cm$, $\varepsilon_r = 2.25$, $Z_2 = (40 + 10j)\Omega$, $f = 500MHz$
$f = 500Mhz = 5 \cdot 10^8 Hz$ a kábel már ideálisnak tekinthető

$$Z_{be} = Z_0 \, \frac{Z_2 + jZ_0 \tan(\beta\ell)}{Z_0 + jZ_2 \tan(\beta\ell)}$$

dielektrikum a hullámhosszt megrövidíti ($\Lambda < \lambda$)

$$\Lambda = \frac{c_{kozeg}}{f} = \frac{1}{\sqrt{\varepsilon\mu}} \cdot \frac{1}{f} = \frac{1}{\sqrt{\varepsilon_r}} \cdot \frac{c_0}{f} = \frac{3 \cdot 10^8}{\sqrt{2.25} \cdot 5 \cdot 10^8} = 0.4m = 40cm$$

$$\beta\ell = \frac{2\pi}{\Lambda}\ell = 2\pi\frac{255}{40} = 12.75 \cdot \pi$$

$$\tan(\beta\ell) = \tan(12.75\pi) = -1$$

$$Z_{be} = 50 \, \frac{40 + 10j - j50}{50 - j(40 + 10j)} = (38.5 - j7.7)\Omega$$

Feladat

Négy antenna $\ell = 1.25m$, $Z_{20} = 200\Omega$, párhuzamosan kapcsolt tápvonalon, antennák táplálási ellenállása $Z_2 = (180 + 40j)\Omega$. Közös betáp $Z_{10} = 50\Omega$. Számítsuk ki az állóhullám arárnyt! $\varepsilon_r = 2.56$, $f = 100MHz$

Megoldás

A tápvonal az antenna impedanciáját transzformálja a tápvonal bemenetére (Z_1). Z_1 : az antenna impedanciájával lezárt tápvonal bemenő ellenállása

$$Z_1 = Z_{20}\ \frac{Z_2 + jZ_{20}\tan(\beta\ell)}{Z_{20} + jZ_2\tan(\beta\ell)}$$

$$\beta\ell = \frac{2\pi}{\Lambda}\ell = \frac{2\pi}{\frac{1}{\sqrt{\varepsilon_r}}\frac{c_0}{f}} = 2\pi\sqrt{\varepsilon_r}f\,\frac{l}{c_0} = \frac{1}{3}2\pi\sqrt{2.56}\ell$$

$$Z_1 = 200\frac{(180+40j) + j200\tan(2\pi\sqrt{2.56}\cdot 1.25/3)}{200 + j(180+40j)\tan(2\pi\sqrt{2.56}1.25/3)} = (253 - j14.7)\Omega$$

A négy antenna betáp párhuzamosan van kapcsolva, ezért

$$Z_{1e} = \frac{1}{4}(253 - j14.7)\Omega = (63.25 - j3.675)\Omega$$

reflexió koefficiens a közös betápon

$$\overline{r} = \frac{Z_{1e} - Z_{10}}{Z_{1e} + Z_{10}} = \frac{63.25 - j3.675 - 50}{63.25 - j3.675 + 50}$$

$$r = |(\overline{r})| = 0.1215$$

állóhullám arány :

$$\sigma = \frac{1 + r}{1 - r} = \frac{1 + 0.1215}{1 - 0.1215} = 1.381$$

Az állóhullámarány definíciója : $\overline{r} = \frac{|U|_{max}}{|U|_{min}}$.

Feladat

Fejezzük ki a távvezeték hullámimpedanciáját és terjedési együtthatóját rövidzárási és üresjárási impedanciájával!
Alkalmazásként tekintsük az alábbi feladatot!
Egy $\ell = 20km$ hosszúságú távvezeték üresjárási és rövidzárási bemeneti impedanciája $f = 1kHz$ frekvencián $Z_u = 536\ e^{-j89.74^\circ}\Omega$ illetve $Z_r = 169e^{-j69.74^\circ}\Omega$. Számítsuk ki a távvezeték hullámparamétereit!

Megoldás

Bemeneti impedancia :

$$Z_{be} = Z_0 \, \frac{Z_2 + jZ_0 \tanh(\gamma\ell)}{Z_0 + jZ_2 \tanh(\gamma\ell)}$$

Speciális lezárások esetén a bemeneti ellenállás értéke : (Z_2 a távvezeték végén lévő lezárás)

$$Z_2 = 0(\text{rövidre zárt távvezeték}) : Z_{1,r} = Z_0 \tanh(\gamma\ell)$$

$$Z_2 = \infty(\text{nyitott végű vezeték}) : Z_{1,u} = \frac{Z_0}{\tanh(\gamma\ell)}$$

$$Z_0 \sqrt{Z_r \cdot Z_u}; \qquad \text{illetve} \qquad \tanh \gamma\ell = \sqrt{\frac{Z_r}{Z_u}}$$

A számpélda adatai :
$\ell = 20km,\ f_0 = 1kHz,\ Z_u = 536\ e^{-j89.74^\circ}\Omega,\ Z_r = 169e^{-j69.74^\circ}\Omega$

$$Z_0 = 300e^{-j10^\circ}\Omega;$$

$$\gamma = \frac{1}{\ell} \cdot \text{atanh}\ \sqrt{\frac{Z_r}{Z_u}} = 25.6 \cdot 10^{-6} \cdot e^{j51.6^\circ} m^{-1}$$

más módon :

$$K = \tanh(\gamma\ell) = \frac{e^{\gamma\ell} - e^{-\gamma\ell}}{e^{\gamma\ell} + e^{-\gamma\ell}}; 2\gamma\ell = \log\frac{1-K}{1+K}$$

Feladat

A mikrohullámú frekvenciatartományban nem lehet a szokásos módszerekkel impedanciát mérni. Az impedancia mérése azonban történhet állóhullámmérővel, amely műszer a híradástechnikában használatos legnagyobb frekvenciákra is kivitelezhető.
Az állóhullámmérő egy Z_0 hullámellenállású tápvonal, amelynek mentén feszültséget lehet mérni. A mérendő Z impedancia vagy közvetlenül az állóhullámmérőhöz csatlakozik, vagy egy szintén Z_0 hullámellenállású tápvonalon keresztül. Az impedancia meghatározásához két mérést végzünk. Először megmérjük terhelt állapotban a σ állóhullámarányt és megjelöljük egy feszültségminimum helyét.
Másodszor Z helyére rüvidzárat helyezünk és megmérjük a feszültségminimum helyének Δ eltolódását. Ezen adatokból az ismeretlen Z impedancia kiszámítható.

Az ismeretlen impedancia értéke meghatározható, ha a reflexió koefficiens értéke ismert.

$$\bar{r} = r\ e^{j\vartheta}, \text{ ahol } r = \frac{\sigma - 1}{\sigma + 1}$$

A feszültség függése a helytől (távvezeték végén $x = 0$)

$$\begin{aligned} U(x) = U^{+}\left(e^{-j\beta x} + \bar{r}e^{j\beta x}\right) &= U^{+}\left(e^{-j\beta x} + re^{j(\beta x+\vartheta)}\right) = \\ &= U^{+}\left((1-r)e^{-j\beta x} + r(e^{-j\beta x} + e^{j(\beta x+\vartheta)})\right) = \\ &= U^{+}\left[(1-r)e^{-j\beta x} + r\left\{e^{j\vartheta/2}e^{-j(\beta x+\vartheta/2)} + e^{j(\beta x+\vartheta/2)}\right\}\right) \end{aligned}$$

A feszültség időtől való függését is figyelembe véve

$$u(x,t) = U(x)e^{j\omega t} = U^{+}\left[(1-r)e^{j(\omega t-\beta x)} + 2re^{j(\omega t+\vartheta/2)}\cos(\beta x + \vartheta/2)\right)$$

Az első tag egy haladóhullámot, a második egy állóhullámot ír le.

Feszültség minimum ott van ($x = x_1$), ahol az állóhullám értéke zérus :

$$\beta x_1 + \frac{\vartheta}{2} = n\pi + \frac{\pi}{2}; \qquad \beta x_1 = n\pi + \frac{\pi}{2} - \frac{\vartheta}{2}$$

Rövidzárás esetén :

$$u(x,t) = -2jU^{+} \sin(\beta x) e^{j\omega t}$$

állóhullám az $x = x_2$ helyen lesz

$$x_2 = n\pi$$

Így

$$\beta x_1 - \beta x_2 = \beta\Delta = \frac{\pi}{2} - \frac{\vartheta}{2}; \qquad \vartheta = \pi - 2\beta\Delta$$

reflexió koefficiens értéke :

$$\overline{r} = \frac{\sigma - 1}{\sigma + 1} e^{j\vartheta} = -\frac{\sigma - 1}{\sigma + 1} e^{-j2\beta\Delta}$$

A keresett impedancia értéke :

$$Z = Z_0 \frac{1 + r}{1 - r} = Z_0 \frac{1 - \frac{\sigma - 1}{\sigma + 1} e^{-j2\beta\Delta}}{1 + \frac{\sigma - 1}{\sigma + 1} e^{-j2\beta\Delta}}$$

Feladat

Számítsuk ki, hogy $\ell = 30cm$ hosszuságu egyik végén rövidre zárt, másik végén nyitott tápvonal milyen frekvenciákon rezonáns ($\varepsilon_r = 1$).

Megoldás

A tápvonal rezonáns, ha a hossz a hullámhossz negyedének páratlan számú többszöröse

$$\ell = (2n+1)\frac{\Lambda}{4}, \qquad n = 0, 1, 2, \dots$$

$$\Lambda = \frac{4}{2n+1}\ell$$

Rezonáns frekvencia

$$f = \frac{c}{\Lambda} = \frac{c}{\ell}\left(\frac{n}{2} + \frac{1}{4}\right)$$

$$f = \frac{3 \cdot 10^8}{0.3}\left(\frac{n}{2} + 0.25\right) = (500n + 250)MHz$$

Ennek megoldásai : $f_0 = 250MHz$, $f_1 = 750Mhz$, $f_2 = 1250Mhz$ és így tovább.